

אונס בשכירות פועלים.

אחד הנושאים הממוניים הבווערים סביב מגפת הקורונה הוא הנושא של 'אונס בשכירות פועלים', נודע שנחלקו הרמ"א והסמ"ע (בסי' שבא') האם דין מכת מדינה שאני משאר אונס בשכירות פועלים, וידוע שכתב החת"ס לפשר למחצית שכר, וכן שמעתי שמנהג הדיינים. ויש להסתפק לשיטת הסמ"ע דמכת מדינה דינה כדין אונס בשכירות פועלים היאך הדין במקום שכבר קבלו שכרם, האם ג"כ פסידא דפועלים או בכי האי גוונא פסידא דבעל הבית, ונפק"מ בזה דכיוון שנהגו לפשר למחצית שכר מחמת דעת הסמ"ע, א"כ אם נאמר שאפילו קבלו שכרם פסידא דפועלים א"כ יש להם לחלוק לחצי שכר כפי שנהגו, אך אם נאמר שבאונס בשכירות פועלים פסידא דבעל הבית א"כ בכי האי גוונא שקבלו שכרם אין להם לפשר למחצית שכר אלא הכל הפסד של בעל הבית.

וזה החלי בעזר צור גואלי, וה' יעזרנו לירד לדבר אמת.

(א). ראשית יש לנו להביא שנחלקו בזה להדיא רבותינו הקדמונים ז"ל.

איתא ברא"ש (סי' ו') ז"ל: "שמעין מינה דבדבר האבד אפי' פועל אינו יכול לחזור בו. הא דאמר הכא היכא דאניס שכיר או קבלן אינו נותן לו אלא שכרו שלפני האונס, ובפרק קמא דקדושין (דף יז א) אמר דעבד עברי שחלה שלש אינו צריך להשלים, תירץ רבינו מאיר ז"ל דהתם מיירי כשקיבל העבד כל שכרו דאם נתן לו האדון לא ישלים ואם לא נתן ישלים, ולי נראה התם מיירי כשחלה שלש ועבד שלש דכיון שאחר חוליו קבלו בעה"ב למלאכתו ולא אמר לנכות לו מה שחלה מסתמא מחל לו. אבל הכא שהחולי היה בסוף זמנו אין הוכחה שמחל לו" והנה בטור (חו"מ סי' שלג' אות ג') כתב ז"ל: "וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל ה"מ שאינו נותן להם כל שכרם דוקא כשבא להם האונס בחצי היום האחרון אבל אם בא להם האונס בחצי היום הראשון ואחרי שעבר האונס קבלן הבע"ה למלאכתן סתם נותן להם כל שכרן ואינו מנכה להם מה שבטלו בשביל האונס" ובדרכי משה (ס"ק ד') הביא שהמרדכי חולק על דברי הרא"ש הללו, וכתב 'ומיהו אם קבל הפועל או המלמד שכרו אינו צריך להחזיר', ובהגה (ס"ה) פסק ז"ל: "ומיהו אינו צריך לשלם להם כל שכרם, רק מה שעשו וידם על העליונה, ואם חזר בעל הבית וקבלן לאחר שעבר האונס, סתם וחזרו ועשו אחר כך מלאכתן צריך לשלם להן כל מלאכתן ואינו מנכה להן כלום, אבל בלאו הכי מנכה לו כל ימי חליו או אנסו אעפ"י שלא חזר בו הפועל, וה"ה למלמד שחלה שמנכין לו דמי חליו, ומיהו אם כבר קבל הפועל או המלמד שכרו י"א דאינו צריך להחזיר", וכדברי רבינו מאיר כ"כ גם רבו של מהרי"ל בספר מנהגי מהר"ש מנוישטש (סי' תמ'). ובש"ך (ס"ק כה') כתב שמקור החילוקים שכתב הרמ"א הם בדברי הרא"ש בפסקים הנ"ל, וגם מה שפסק שאם כבר קיבל הפועל או המלמד את שכרו שיש אומרים שאינו צריך לחזור בו כוונתו לדברי רבינו מאיר שהביא הרא"ש, אך כתב שדברי רבינו מאיר לא מסתברים כלל דמה בכך שהקדים לו שכרו הרי לא נתנו לו אלא על דעת שיעשה לו מלאכה, הרי שמצאנו מחלוקת בין רבינו מאיר שהובא ביש אומרים ברמ"א לבין הש"ך האם פועל שכבר קיבל שכרו יכול לחזור בו או לאו. וכ"מ בביאור הגר"א (ס"ק כה') וכן ראיתי במרדכי (רמז שמג) שכתב ז"ל: "מלמד החוזר בו ומורד בבעל הבית ואינו רוצה לגמור מלאכתו יד של בעה"ב על העליונה שוכר עליו או מטעהו וכתב רבינו חיים ברבי משה דאם קבל כבר המלמד שכרו צריך להחזיר עד כדי שיוכל להשכיר אחר", וראיתי בערוך השולחן שהביא דברי הרמ"א וכתב דהרבה חולקים עליו והביא דברי הש"ך והגר"א הנ"ל.

פש גבן, שלדעת הש"ך שאפילו קבלו שכרם צריכים להחזירו לבעל הבית, אך רבינו מאיר שהובא בי"א ברמ"א תנא ופליג. ורבים מהפוסקים הביאו מחלוקת זו.

ומיהו יש להעיר שניתן להבין את שיטת רבינו מאיר שכיוון שהקדים לו שכרו יש אומדנא שעל דעת זה נתנו לו שכל אונס שיבוא יזכה בכסף, וכמו שכתבו תוס' (דף עט ע"ב) ז"ל: "וי"ל כיון שנתן לו שכרו נתרצה שיהא שלו לאלתר אף על גב דאינה משתלמת אלא לבסוף לדעת כן נותנו שיהא שלו לאלתר אם לא ישאר בו".

(ב). ועתה יש לנו לברר להיכן נוטים דברי רבותינו הראשונים ז"ל והכרע הסוגיות.

איתא בגמ' במס' ב"מ (דף עו ע"ב) ז"ל: "אמר רבא, האי מאן דאגר אגרי לרפקא ואתא מטרא ומלייה מיא, אי סיירא לארעיה מאורתא פסידא דפועלים, לא סיירא לארעיה מאורתא פסידא דבעל הבית", וכתב הרא"ש (פ"ו סי' ג') ז"ל: "דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו לא פועל ולא בעה"ב א"נ תרווייהו איבעי להו לאסוקי

אדעתייהו פסידא דפועלים דהמוציא מחבירו עליו הראיה וידו על התחתונה", וכן כתב הטור (סי' שלד' אות ב') וז"ל: "אבל אם שניהם יודעין או שניהן אינן יודעין הפועל מפסיד שהמוציא מחבירו עליו הראיה וידו על התחתונה" וכן הביא דבריהם בסמ"ע (ס"ק א'), ומשמע לכאורה שרק מדין המוציא מחברו עליו הראיה הוי פסידא דפועלים הא אם בעל הבית כבר שילם שכרו והפועל מוחזק בכסף אינו צריך להחזיר לבעל הבית. ובס"ד מצאתי בחפשי'ה בשו"ת מהרשד"ם (חלק יור"ד סי' ריח') שהביא דברי הרא"ש הנ"ל והבין בדבריו שהוא מדין המוציא מחברו עליו הראיה ופסק כמותו בנידון שהובא לפניו שם כשכבר שילמו זה לזה שהמוציא מחברו עליו הראיה ופטורים מלהחזיר מה שקבלו, וכן מצאתי בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קעו') שהביא דברי הרא"ש הללו וכתב שממילא במקום שכבר שילם פטור מלהחזיר ופסק הלכה כדברי הרא"ש הללו, וכן מצאתי לגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זיע"א בשו"ת באר יצחק (ח"מ סי' ו' ענף ד') שהבין כן בדברי הרא"ש ופסק כן להלכה. אך לכאורה בנמוק"י (ד"ה פסידא דפועלים) לא משמע כן, שהרי כתב וז"ל: "פסידא דפועלים, דכיוון דלא הוי פשיעה דבעל הבית טפי מדפועלים והפועל תלוי שכירותו בעשיית פעולה א"כ כל שלא עשה פעולתו פסידא דידיה הוא", ומשמע שכך הוא מן הדין שההפסד על הפועל, ואף במקום שכבר קיבל שכרו עליו להחזירו לבעל הבית. ועי' בשיטה מקובצת (דף עח ע"א ד"ה ז"ל גיליון תוס') שהביא בשם הגיליון שכתב וז"ל: "ומביאין ראיה מפירוש רבינו חננאל ז"ל דפירש גבי אגר אגירי לרפקא ואתא מטרא אי סירה הוי פסידא דפועלים דיכול בעל הבית לומר לפועלים לכו חפרו. ולא סירה יכול הפועל לומר תן לי שדה אחרת ואחפור. וכן השוכר פועל להשקות שדה ויבש הנהר ולא היה מנהג הנהר ליבש פסידא דפועלים שבעל הבית יכול לומר הביאו מן הנהר האחר. משמע לפירוש דפסידא דפועלים הוי טעמא כי היכי דאמרינן בין סתם וספינה זו הא חמרא והא ספינתא הכי נמי מצי למימר הך ארעא לכו חפרו לכו והביאו מן הנהר האחר" (ומיהו ראיתי מי שייחס הדברים הללו למהר"ם מרוטנבורג, ולכאורה א"כ יימצא סתירה בשיטתו, שהרי מהר"ם ס"ל שאם כבר קיבל שכרו אינו צריך להחזיר, וצ"ע, ועי' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג לבוב סי' קנה' ד"ה אם שכר ואינה תחת ידו).

והנה מצאנו לכמה מרבתינו הראשונים ז"ל שכתבו שהטעם שבמקום ששניהם יודעים על דבר האונס ההפסד הוא לפועלים, הוא משום שהיה לפועלים להתנות, כ"כ במרדכי (רמז שדמ') כתב וז"ל: "פסק נהרא ידיע לכל בני נהרא רגילותיה דנהרא דכי פסיק כל בני מתא מידע ידעי הלכך עליה דפועלים רמי לאתנויי כללא דמלתא היכא דתרווייהו ידעי או א"נ תרווייהו לא ידעי פסידא דפועלים", וכ"כ באור זרוע (ח"ג סי' רמג') וז"ל: "כדאמר רבא האי מאן דאגיר אגירא לדוולא ואתא מיטרא פסידא דפועלים שהיה להם להתנות ואף על גב שגם לבעל הבית ידוע שרגיל למיטרא לירד משמע שלכל דבר שלשניהם ידוע עלייהו להתנות ולא לבעל השדה", וכ"כ ראבי"ה (תשובות וביאורי סוגיות סי' אלף ל') וז"ל: "האי מאן דאגיר אגירא לדוולא ואתי מטרא פסידא דפועלים שהיה להם להתנות, ואף על פי שגם לבעל הבית ידוע דאורחא דמיטרא למיתי. והיא סוגיא מוכח דבדברים שלשניהם ידוע, עלייהו להתנות ולא לבעל השדה", וכ"כ התשב"ץ (ח"א סי' סד') וז"ל: "דמאי טעמא אמרי' דברגיל פסידא דפועלים משום דכיון דרגיל הוא למפסק ומבני מתא נינהו הוה להו לאתנויי", וכ"כ הריטב"א (דף עז ע"א) וז"ל: "וכוליהו הו"ל למידע דאפשר דאתי מטרא והו"ל לפועלים לאתנויי", וכ"כ הלבוש (סי' שלד' ס"ב) וז"ל: "אם ראו הפועלים הקרקע מבערב פסידא דפועלים הוא, שכיון שראוה והכירוה שאם ירד עליה מטר לא תהיה ראוי לחפור היה להם להתנות"

ומשמע לכאורה מדבריהם שאינו מדין מוחזק אלא משום שהיה לפועל להתנות, ומשמע שהחיוב להתנות מוטל על הפועל, שידו על התחתונה, ולא שנא אם הפועל מוחזק או לאו כיוון שלא התנה פסידא דידיה הוא.

ומיהו הנה הר"ן (דף עו ע"ב ד"ה אי סירה) כתב וז"ל: "אי סירה לארעא מאורתא פסידא דפועלים, פי' שכיון שידעו פועלים דאי אתי מטרא בלילה לא חזיא למרפק בה למחר ולא אתנו אינהו דאפסדו אנפשייהו, ואעפ"י שבעל הבית ג"כ ידע זה ולא אתני אפילו הכי כיון שהפועל בא להוציא מבעל הבית ידו על התחתונה וכו' הלכך נקטינן דכל מלתא שהיא פשיעותא דתרווייהו יד פועל על התחתונה וכן נמי היכא דלא הוי פשיעותא דחד מינייהו פסידא דפועל", הרי שהטעם שעל הפועל להתנות הוא משום שהוא המוציא, וכן מבואר בדברי התרומת הדשן (סי' שבט') שכתב וז"ל: "ומפרשים התוס' ושאר המחברים התם דכל מלתא דלא ידעי לתרווייהו או דידע לתרווייהו פסידא דפועלים אי אתי ההוא אונס, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואינהו הוי להו לאתנויי עם בעל הבית דאי מתיליד אונס שלא ירצו להפסיד שכרן" הרי שכתב את הטעם שהיה לו להתנות בין במקום ששניהם יודעים ובין במקום ששניהם אינם יודעים, ומיהו להדיא כתב שהוא משום המוציא מחברו עליו הראיה, הרי שהטעם שעל הפועל להתנות הוא מדין המוציא מחברו עליו הראיה, ולכך יד פועל על התחתונה. וכן הביא הרה"ג צבי בן יעקב שליט"א במאמרו בקובץ תחומין (חלק יב') מדברי הסמ"ע, איתא בטור בהל' שוכר (סי'

שי' ז"ל: "ששאלת ראובן השכיר בהמתו לשמעון לב' ימים לילך ולחזור ובחזרתו ביום ב' גדל הנהר ממי גשמים עד שהוצרך לעכב יום א' אם צריך ליתן לו שכירות אותו יום וכו' תשובה וכו' אי לא היה רגיל להתגדל פסידא דבעל בהמה ואי היה רגיל להתגדל והשוכר מכיר ענין הנהר ולא המשכיר פסידא דשוכר ואם שניהם ידעו פסידא דבעל בהמה ומזונות הבהמה והשכירות דין אחד להם" ופירש הב"י שהוא נלמד מסוגיא דידן בפרק האומנים (דף עז ע"א). וכ"פ בשו"ע (ס"ג) וכתב הסמ"ע (ס"ק יב') וז"ל: "כללא דהאי דינא, דכל ששניהן ה"ל למידע ולהתנות כגון שרגיל להתגדל, או ששניהם לא ה"ל למידע כגון שאינו ראויה להתגדל, בשניהם הוא פסידא דהמשכיר, דהוא בא להוציא שכירות מיד השוכר ועליו מוטל להתנות דהמע"ה וידו על התחונה", וכן הביא בקובץ תחומין (שם) את דברי מהר"ם פדואה בתשובה (סי' פו') שכתב ז"ל: "והלכה רווחא בישראל מפרק האומנים שכל אונסא דמקרי למלמד או לפועלים לבטלם ממלאכה ולא אבעי לאסוקי אדעתייהו של פועל ושל ב"ה א"נ תרווייהו אבעי להו לאסוקי אדעתייהו ששויים בידיעה אז הוא פסידא דפועל דמוציא מחברו עליו הראיה ונאמר שמזל הפועל גרם" הרי שלא הסתפק בכך שהמוציא מחברו עליו הראיה אלא הוסיף שמזל הפועל גרם, אלא שהראיה מדברי מהר"ם פדואה פחות מוחלטת, שהרי הלבוש (סי' שלג' ס"ה) הביא שיטת רבינו מאיר שאינו צריך להחזיר ז"ל: "מיהו אם כבר קבל הפועל או המלמד שכרו יש אומרים שאין צריך להחזירו, דכבר זכה בו ומזל רע דבעל הבית גרם חליו".

ואחר העיון בדבריהם ז"ל¹ נראה שמדברי הר"ן וסיעתו מבואר להדיא שכל עיקר הטעם שהיה לפועל להתנות הוא משום שידו על התחונה כיוון שהוא המוחזק, וממילא במקום שהפועל מוחזק על בעל הבית להתנות וידו של בעל הבית על התחונה, אלא שאמנם מדברי הר"ן וסיעתו שכתבו להדיא שהוא משום מוחזק יש ראייה מדבריהם, מ"מ מדברי שאר הראשונים שכתבו שההפסד לפועל כיוון שהיה לו להתנות אפשר שהטעם שעל הפועל להתנות והיינו הטעם שידו על התחונה הוא משום שבמצב אונס רגיל העבודה לא נעשתה וממילא כל עוד ואין לו עילה לחייב את בעל הבית, בעל הבית פטור. ומ"מ שמענו מדברי הר"ן וסיעתו כדברי הרא"ש ז"ל.

- יש להעיר לאור האמור מדוע במקום ששניהם אינם יודעים ג"כ הוי פסידא דפועלים, (שדוחק לומר שהיה להם ממש להתנות (ומיהו כ"מ בתרומת הדשן), ודוחק לומר שבמקום ששניהם אינם יודעים הוא מדין מוחזק בעלמא ואילו במקום ששניהם יודעים האחריות על הפועל ממש (ונפק"מ במקום ששילם)) ואם נאמר שהטעם שההפסד לפועלים הוא משום שיד פועל על התחונה, א"ש.

(ג). ולכאורה כן יש להוכיח שלא כדברי רבינו מאיר מדברי הרמ"א לגבי החוזר בו משכירות בית.

בדרכי משה (סי' שלד' ס"א) הביא מחלוקת בין מהר"ם מרוטבנורג בתשובה (הובאה במדרכי בב"מ פ"ו סי' שמה') לרשב"א היאך הדין בשכירות בית, האם כיוון ששכירות ממכר ליומיה חייב לשלם או לאו, ואיתא ברמ"א (חו"מ סי' שלד' ס"א) וז"ל: "מי ששכר בית לדור בו ומת בתוך זמן השכירות אין צריך לשלם לו רק מה שדר בו דבעל הבית הוי כפועל והוי ליה להתנות מיהו יש חולקין, לכן אם קבל השכר כולו, אין צריך להחזיר כלום כן נראה לי" ולכאורה מכך שכתב מור"ם שרק מחמת מחלוקת זו אינו צריך להחזיר, משמע שבלא מחלוקת זו צריך להחזיר, ושלא כדברי רבינו מאיר שהובאו בס"ד לעיל בריש אמיר, ושו"ר לרבי דוד פרדו זצ"ל בשו"ת

¹ ולפ"ר הו"א שלכאורה מדוע הוצרכו הראשונים ז"ל לכל שפועל היה לו להתנות, והרי אפילו בלא טעם זה שהאחריות מוטלת על הפועל, יש לומר שבאונס פטור כיוון שהאחריות מוטלת על שניהם בשווה אלא שבעל הבית הוא המוחזק, ומשמע לכאורה שמכך שכתבו הראשונים שהאחריות מוטלת על הפועל, משמע שאינו משום שהאחריות מוטלת על שניהם בשווה רק שבעל הבית מוחזק, אלא שכיוון שבעקרון הפועל הוא המוציא ממילא האחריות מוטלת עליו ויד פועל על התחונה, וממילא אפילו במקום שכבר קיבל שכרו והפועל מוחזק אכתי האחריות מוטלת עליו להתנות, וכיוון שלא התנה פסידא דידיה הוא. ולכאורה אף יש לדקדק כן מלשון הרא"ש שכתב 'דהמוציא מחברו עליו הראיה וידו על התחונה' שלכאורה לשון ידו על התחונה צריכה ביאור מה עניינה, ובס"ד מצאתי בחפשי' להרה"ג צבי בן יעקב בקובץ תחומין (שם) שכתב להוכיח מלשון זו שאין כוונת הרא"ש מדין המוציא מחברו עליו הראיה ממש אלא שכיוון שהפועל לא קיבל שכרו והוא המוציא, עליו להתנות ולכן ידו על התחונה, אך העורך של קובץ תחומין העיר עליו שבכמה מקומות מצאנו את הצירוף המוציא מחברו עליו הראיה יחד עם ידו על התחונה, והביא שם מדברי רש"י במס' מנחות דף קט ע"א ובמס' בכורות דף מח ע"א ובשו"ת הרשב"א ח"ג סי' י' וכתב שיש עוד כהנה וכהנה, ולכאורה לאור דברי הראשונים ז"ל הנ"ל הלא יש סעד וסמך להבנה זו בדברי הרא"ש. ומיהו אחר העיון נראה שאינו כן אלא כמ"ש בגוף הדברים.

מכתם לדוד (חו"מ סי' יט') שכתב להוכיח כן מדברי הרמ"א, וששתי. וכ"כ הגר"א (סי' שלד' ס"ק ה', ציין לדבריו גם הרה"ג צבי בן יעקב שליט"א בקובץ תחומין כרך יב', תשואות חן חן לו) ז"ל: "נראה לפי מ"ש הרא"ש דטעמא דהוי פסידא דפועלים משום המע"ה אלא דהרב סובר דטעמא משום דה"ל להתנות וכמ"ש במדכי שם וכמ"ש למעלה והו"ל להתנות ולכן לא חילק ברישא בדין דפועל באם נתן או לא וא"כ אפי' נתן יחזיר וזה שכתב לכן כו' ר"ל הואיל הוא פלוגתא דרבוותא", והיינו מדברי הרמ"א משמע שדווקא משום משום המחלוקת היאך הדין בשכירות אם קיבל אין צריך להחזיר כלום, הא בלא מחלוקת זו צריך להחזיר ושלא כדברי רבינו מאיר. ועי' לש"ך (שם ס"ק ב') שהשיג על הרמ"א מדוע הוצרך לכך שמשום שהוא מחלוקת לכך אם נתן לא יחזיר, הלא בתשובת מהר"ם מרוטבנורג גופיה כתב להדיא שאף לדבריו אם כבר שילמו לא יחזירו, וא"כ למה הוצרך לכך שמחמת המחלוקת אין צריך להחזיר, הלא אף מהר"ם גופיה ס"ל כן להדיא, ובטעם העניין שאף לדעת מהר"ם מרוטבנורג לא יחזירו כתב הש"ך בסוף דבריו שהוא משום שכיוון שנתנו לו שכרו נתרצו שיהיה שלו אפילו אם יארע לו אונס, עכ"ת. ולכאורה יש להעיר על דברי הש"ך הלא מדברי מהר"ם אין כלל וכלל ראייה לנידון של שכירות בתים, שהרי הוא סובר שבכל שכירות פועלים אם תפס לא יחזיר, וכפי שהבאנו בס"ד לעיל בריש אמיר' שהובאה דעת רבינו מאיר ברא"ש (סי' ו') וברמ"א (סי' שלג' ס"ה) אלא שהרמ"א גופיה לא ס"ל כן, ולדעתו רק מחמת המחלוקת אם תפס לא יחזיר, הא לאו הכי בשכירות פועלים בעלמא יחזיר. והפוסקים שקלו וטרו בדברי הרמ"א והש"ך, עי' בדברי הפוסקים ז"ל ועי' גם לגאון עוזנו בשו"ת יבי"א (ח"ט חו"מ סי' יא'), ולכאורה מדבריהם משמע שרק לגבי שכירות בתים באנו לכדי דיון אבל בשכירות פועלים בעלמא אפילו שילם חייב להחזיר.

(ד). ולכאורה נראה שכמו כן בסוגיית השוכר את הספינה וטבעה לה בחצי הדרך נחלקו הראשונים ז"ל בספק דידן.

איתא בגמ' במס' ב"מ (דף עט ע"א) ז"ל: "ת"ר, השוכר את הספינה וטבעה לה בחצי הדרך רבי נתן אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן, היכי דמי אילימא בספינה זו ויין סתם אם נתן אמאי לא יטול כימא ליה הב לי ספינתא דאנא מייתנא חמרא, אלא בספינה סתם ויין זה אם לא נתן אמאי לא יתן כימא ליה הב לי ההוא חמרא ואנא מייתנא ספינתא, אמר רב פפא לא משכחת לה אלא בספינה זו ויין זה אבל בספינה סתם ויין סתם חולקין", ועלינו להבין מה ההפרש בין ספינה זו ויין זה שהמוציא מחברו עליו הראיה (אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן) לבין אונס בשכירות פועלים בעלמא (שהוא ג"כ כמו ספינה זו ויין זה, שהרי סכמו בניהם על דבר שדה זו). ומיהו בעניין ספינה יש ב' נידונים, האחד על שכר הדרך שכבר הלך (ונידון זה איננו שייך לנידון של פועלים) והשני על שכר חצי הדרך שלא הלך (והוא מקביל לנידון של פועלים).

והנה ע"ד הגמ' שבספינה סתם ויין זה שמבואר בגמ' שנותן לו שכרו הקשו תוס' (ד"ה אלא) מדוע נותן לו שכרו של חצי הדרך שלא הלך, הלא לגבי פועלים אמרינן בגמ' בדף עז ע"א שבאונס ההפסד הוא לפועלים, והביאו תוס' תירוץ ריב"ן ז"ל: "ותירץ ריב"ן דלעיל שהפועלים לא אבדו כלום רק שנתבטלו אין נותן להם כלום אבל הכא שהמשכיר הפסיד ספינתו כפועל בטל מיהא אית ליה כיון שמזומן לקיים תנאו", ולכאורה יש להעיר שהתוס' הקשו כן רק ע"ד הגמ' לגבי ספינה סתם ויין זה, ולא הקשו כן על עיקר הברייתא מדוע אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן. וכ"ה בדברי הרא"ש, דהנה הרי"ף (דף מט ע"א מדפי הרי"ף) כתב ז"ל: "ושמעין מינה וכו' וספינה סתם ויין זה אף על פי שלא נתן יתן משום דמצי אמר ליה הב ההוא יינא דאנא מייתנא ספינתא אחריתי דלא אוגרנא לך אלא ספינה בעלמא וכיון דלא יכיל לאיתויי ליה ההוא חמרא בעיניה יהיב ליה כוליה אגרא" וברא"ש (סי' יא') כתב ע"ד ז"ל: "ולא נהירא מה שפירש ויהיב ליה כוליה אגריה, דהא לעיל משמע דכל אונסא שאירע לבעל הבית שלא היה לו לידע יותר מן הפועלים פסידא דפועלים גבי האי מאן דאגר אגרי לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא דאמר אי נהרא לא עביד לאיסתכורי פסידא דפועלים ולא דבעל הבית אף על גב דקיימי פועלים מאחר דאניס בעה"ב הלכך לא יתן אלא שכר חצי הדרך" (והיינו שכר חצי הדרך שכבר הלך), הרי שכל מה שהביא האי דינא דשכירות פועלים הוא לגבי ספינה סתם ויין זה, אבל לגוף הברייתא בספינה זו ויין זה שהמוציא מחברו עליו הראיה, לכאורה משמע שלא הוצרך לדיון זה, ומשמע קצת מדבריהם שאף באונס בשכירות פועלים בעלמא אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן והיינו המוציא מחברו עליו הראיה. ומיהו בחי' הריטב"א (דף עט ע"א ד"ה ת"ר) הביא ז"ל: "הקשו בתוספות וכו' היאך אמר ר' נתן שאם נתן לו שכרו של חצי הדרך הנשאר לא יטול והלא אונס זה שווה הוא בבעל הבית ובבעל הספינה דלא הו"ל לחד מיניהו למידע טפי מחבריה וכהאי גוונא פסידא דפועלים הוא ואף על גב דאניסי כדאיתא לעיל, לכך פירשו דרבי נתן פשיטא ליה שאפילו נתן יטול ממשכיר שכר הדרך הנשאר, ובחצי הדרך שעבר הוא דקאמר דזוזי היבא דקיימי לוקמי ואין

מוציאין מזה לזה", הרי שהביא הריטב"א את קושיית תוס' על עיקר הברייתא, שמדוע אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן והלא בשכירות פועלים האונס על הפועל ואפילו מוציאים מן המוחזק, ולכך תרצו שאכן בשכר חצי הדרך שלא הלך וודאי שההפסד הוא לפועל ואף מוציאים מן המוחזק וסוגיא דידן בשכר חצי הדרך שכבר הלך. ולכאורה מדברי הריטב"א בשיטת תוס' מבואר להדיא שבאונס בשכירות פועלים אף מוציאים מן המוחזק, ומיהו תוס' (דף ע"ב) הביאו את שיטת ריב"ם ז"ל: "וריב"ם פי' הא דפריך בספינה סתם ויין זה אם לא נתן אמאי לא יתן לא פריך אלא אמאי לא יתן שכר חצי הדרך שכבר הלך אבל שכר חצי הדרך שלא הלך פשיטא שלא יתן כיון שהוא אנוס, מ"מ אהא דקתני אם נתן לא יטול דמשמע דלא יטול כלל אפילו שכר חצי הדרך שלא הלך לא קשה ליה דכיון שהוא מוחזק ומזומן לקיים תנאו ניחא ליה שלא יחזיר כלל" הרי שלשיטתו שכר חצי הדרך שלא הלך פשיטא שאם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יטול, וכל הדיון בגמ' על ספינה סתם ויין זה הוא בשכר חצי הדרך שכבר הלך, והגאון החזו"א ז"ל (ב"ק ס' כ"ג ס"ק י') הסביר שיטת ריב"ם שלשיטתו בכל אונס בשכירות פועלים כך הדין שאם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן, והיינו בכל אונס בשכירות פועלים אמרינן המוציא מחברו עליו הראיה. וכ"מ קצת בפרישה (סי' שיא' ס"ב) שלשיטת ריב"ם כן הוא הדין בכל אונס בשכירות פועלים עיי"ש, פ"ש גבן שבדברי הריטב"א מבואר להדיא שלגבי שכר הדרך שלא הלך לעולם ההפסד הוא לפועל ואף מוציאים מן המוחזק, ולשיטת ריב"ם לגבי שכר הדרך שלא הלך המוציא מחברו עליו הראיה, ופירש החזו"א ששהטעם הוא משום שכך הדין בכל שכירות פועלים שבמקרה של אונס המוציא מחברו עליו הראיה, וכ"מ בפשטות מדברי התוס' והרא"ש.

ומיהו דע שאין להביא ראייה משיטת הרמב"ם בהל' שכירות (פ"ה ה"ג) וכ"פ בשו"ע (סי' שיא ס"ד) דסתמא קתני ומשמע אף על שכר חצי הדרך שלא הלך, שאפשר שמפרשים הסוגיא כמו שהביא בחי' הריטב"א בשם הרמב"ן וכמו שהביא בהגהות מיימוניות (הל' שכירות פ"ה ה"ג סוף אות ו') בשם מהר"ם מרוטנבורג, דשאני קבלנות, עיי"ש.

המורם מכל האמור, שלכאורה נראה שנחלקו בספק דידן הריטב"א והתוס', ואין בידינו הכרע.

(ה). ואפשר שיש לחדד את העניין בשיטת הסוברים דלא תלי במוחזק ולומר, שפטור אונס בשכירות פועלים מתחיל מכך שבעל הבית לא חייב לשלם במקרים של אונס, והיינו כמו שפועל שחוזר בו בדבר האבד פטור מלשלם שעל דעת אונס לא ירדו להסכם שכירות כך בעל הבית פטור מלשלם במקרה של אונס כי לא ירדו להסכם שכירות על דעת אונס, וזהו שכתבו רבותינו הראשונים ז"ל שהיה לפועל להתנות והיינו רק אם הפועל היה מתנה בעל הבית היה חייב לשלם הא לאו הכי אונס איננו בכלל הסכם השכירות.

איתא בגמ' במס' ב"מ (דף ע"א) ז"ל: "תניא, השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה אם שכיר הוא נותן לו שכרו אם קבלו הוא נותן לו קבלותו וכו' ודנה הגמ' בברייתא זו והסיקה ז"ל: "אמר רב נחמן בר יצחק בדבר האבוד ודברי הכל", הרי שבמקום שקרה אונס בדבר האבד פטורים הפועלים, וביאר הריטב"א (דף ע"ב) ז"ל: "והא דקתני שחזרו בהן - שחזרו מדעתן, דאילו חזרו מחמת האונס פטורין, דאונסא לא קבילו עלייהו", ומיהו לכאורה הניחא לשיטתו שחייב דבר האבד הוא מדין ערב והיינו משום שסמך על דבריו, וא"כ שייך לחלק אם קבלו עליהם על דעת אונס או לאו, אך לשיטת תוס' (דף ע"א) שחייב דבר האבד הוא מדין גרמי בניזקין א"כ לכאורה מאי מהני מאי דלא קבלו עליהו, ולכאורה בפשטות י"ל שלשיטת תוס' פטור אונס בדבר האבד הוא כדן פטור אונס בשכירות פועלים שבמקום שקרה אונס פטור בעל הבית משלם, והכי נמי כאן פטורים הפועלים מלשלם (ניתן למצוא לזה רמז בשיטה מקובצת דף ע"א ד"ה כתוב בתוספות).

והנה לגבי אונס בשכירות בעלמא אפשר לומר שטעם הפטור הוא משום שסו"ס לא נעשית העבודה ולכך בעל הבית פטור מלשלם, אך באונס בדבר האבד לכאורה אי אפשר לומר סברא זו שהעבודה לא נעשתה שהרי סו"ס חזרו בהם, והחזרה היא הנזק והלא היא נעשתה, וא"כ מדוע באונס בדבר האבד פטור, וע"כ לומר שכמו שבשכירות פועלים כיוון שסו"ס העבודה לא נעשתה לכן אין מקום לחייב כך לגבי דבר האבד כיוון שסו"ס לא נעשה נזק על כן אין מקום לחייב, שבמקום אונס כביכול החוזה בטל.

- ויש להסתפק היאך הדין באונס בדבר האבד כשכבר קיבלו הפועלים את שכרם (והיינו במקום שבעל בית שכר פועלים שיכלו להשתכר במקום אחר ובעקבות אונס חזר בו אך כבר שילם שכרם, שהוא דבר האבד לפועלים) האם צריך הפועל להשיבו או לאו, ונראה לכאורה שאף שלעניין אונס בשכירות פועלים כגון שירד גשם וכד' באנו לכדי מחלוקת האם כשכבר קיבל שכרו חייב להחזיר או לאו, מ"מ

לעניין דבר האבד מסתבר שלכולי עלמא חייב להחזיר לבעל הבית את שכרו, משום שלגבי שכירות פועלים אפשר לומר שאינו צריך להשיב לו שכרו כיוון שסו"ס שניהם הפסידו ואף צד לא יכול לתבוע את זולתו, אך לגבי דבר האבד שסיבת התביעה היא הנזק א"כ אם אף צד לא יכול לתבוע את זולתו א"כ אין כאן תביעת נדיקין כאן ואין כאן סיבה לתשלומים וממילא עליו להחזיר שכרו ששילם לו, וק"ל.

ומ"מ מדין דבר האבד סברא שמענו, שבמקום אונס הסכם השכירות בטל וכמו שכתב הריטב"א להדיא, ומעתה לכאורה ה"ה איפכא במקום שהאונס קרה לבעל הבית שמחמת האונס חזר בו ג"כ פטור אונס הוא משום שלא על דעת אונס ירדו להסכם שכירות.

וביתר הבהרה, והיינו ניתן להבין שבמקום שקרה האונס ההסכם חל כלפי שניהם רק שכל אחד לא יכול לתבוע את חברו כיוון שאומר לו חברו קיים תנאך, ולכאורה זהו ההסבר לשיטת הסוברים שהוא מדין מוחזק, אך לאור דברי הריטב"א הנ"ל ניתן להבין שבדבר האבד ההסכם כלל לא חל וממילא וודאי שאין שום זכאות ושם תביעה לפועלים, וממילא אם קבלו שכרם עליהם להשיבו.

והנה שיטת הסוברים שבאונס בשכירות פועלים המוציא מחברו עליו הראיה א"ש בסברא, שכן כיוון שכל אחד לא יכול לתבוע את חברו א"כ המוציא מחברו עליו הראיה, אך שיטת הסוברים שהוא הפסד לפועל לכאורה צריך להבין מדוע, ומצאנו בזה סברא אחת מפורשת בדברי רבותינו הראשונים ז"ל והיא דברי הנמוק"י שהובאו בס"ד לעיל שכיוון שסו"ס העבודה לא נעשתה לכך לא מגיע לפועל שכרו, וייתכן שניתן להסביר דבריו ע"פ דברי הריטב"א הנ"ל, שבאונס בשכירות פועלים ההסכם כלל לא חל, שעל דעת אונס לא באו לכדי הסכם, ומעתה ע"מ שפועל יקבל שכרו צריך שיהיה הסכם ויעשה עבודתו ויגיע לו שכרו מן הדין, אך ע"מ שבעל הבית יהיה פטור מלשלם די בכך שההסכם לא יחול ולא ייעשה מן העניין ולא מידי, ולכך יד פועל על התחנתונה שבאונס הרי כאילו לא קרה ולא מידי, והיינו כאילו לא היה הסכם ולא נעשית העבודה, ולכך ההפסד לפועל.

המורם מכל האמור באנו לכדי ספק האם פטור אונס הוא משום ששניהם פטורים באותה מידה ורק מדין מוחזק ההפסד הוא של הפועל, וממילא במקום שכבר קיבל שכרו והפועל הוא המוחזק אינו צריך להחזיר וההפסד לבעל הבית, או פטור אונס הוא משום שסו"ס לא נעשית העבודה או משום שכיוון שיד פועל על התחנתונה, וממילא ההפסד לעולם של הפועל ובמקום שכבר קיבל שכרו צריך להחזיר.

דעת הסוברים שאם כבר קיבל שכרו אינו צריך להחזיר, יש לה בסיס איתן (דברי רבינו מאיר, הבנת כמה פוסקים בדברי הרא"ש [מהרשד"ם ושבות יעקב ובאר יצחק] ולכאורה כן משמע מדברי הר"ן והתרומת הדשן ועוד וכ"כ הריטב"א בסוגיית השוכר את הספינה וטבעה) אך גם דעת החולקים יש לה בסיס איתן (דעת הנמוק"י, הש"ך והגר"א, הרמ"א בסי' שלד' ס"א, וכ"מ בדברי ריב"ם והתוס' והרא"ש בסוגיית השוכר את הספינה וטבעה), ואין לנו הכרע בסוגיא זו.

ומעתה בנידון דידן באונס בשכירות פועלים במגפת הקורונה, צ"ע היאך לירד לעניין הלכה למעשה, דלכאורה מסתבר לומר שכיוון שנחלקו לפשר למחצית שכר א"כ במקום שכבר קבלו שכרם שבאנו למחלוקת נוספת, לכל הפחות בבתי הדין בימינו שחותמים על שטר בוררות יש לכאורה לפשר לרביע שכר ותו לא.

וה' הטוב יאיר עיננו, ונזכה להגשמת הנבואה "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצין כבתחילה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה"